

TÓBIÁS ÁRON

Sorsok, utak, életek '56

TÓBIÁS ÁRON (1927) Budapest

AKIT AZ ÚR A SZÁRNYAI ALÁ VETT: SIPOS ETE ÁLMOS

– Kisújszálláson nőttem fel, bár nem vagyunk kisújszállásiaiak. Édesapám, édesanyám szentesi születésűek, onnan származnak mind a ketten. Nagyon egyszerű emberek voltak. Édesapám parasztyermek, nagyapám pedig kubikos volt annak idején. Édesapám, Sipos István Szentésről indult el életútján, jutott el a teológia elvégzésével Amerikába, ahol a világhírű princetoni egyetemnek volt a hallgatója, és ugyanennek az egyetemnek lett a doktora is. Négy és fél év után hazajött, és hazajöve a sárospataki ősi református teológiának lett a magántanára, ott tette le a magántanári vizsgáját. A háború előtt vállalta el a kisújszállási lelkipásztorságot: ott töltöttek el tizenhat esztendő, gyermekkorom ott telt el.

Édesapámnak nagyon nehéz életútja volt. Kisújszállás viszonylag jelentős alföldi parasztváros volt, és ennek a gyülekezetnek volt ő az egyik vezető lelkipásztora. Mint kitűnő szónoknak, kiváló képzettségű és hívő embernek nagyon nagy volt a tekintélye. Azt tudták, mikor beindult itt a kommunizmus Magyarországon, hogy egy ekkora városban a nép arra megy majd, amerre a papjai is mondják. És édesapám nem volt hajlandó a párttal semmiféle kollaborációra, és ezért el akarták őt onnan távolítani. Mindenféle ürüggyel börtönbe csukták, internálták, több mint öt esztendő töltött különféle börtönökben, internálótáborokban, jogerősen soha nem volt elítélve. Az érdekességhez tartozik, hogy még itt, Budapesten is a Jankó-tanács is ítélkezett fölötte, akik, úgy tudom, Rajkékkel is foglalkoztak. Rengeteg embert ítél halálra a Jankó-tanács.

Édesapám azonban változatlanul megmaradt kisújszállási papnak. Amikor hazajött egy-egy letartóztatása után a pesti börtönből vagy a szolnoki internálótáborból, két nap múlva mindig újra letartóztatták, ez volt a dolgok rendje. Mi akkor kicsik voltunk, öt kisgyermekkel volt otthon édesanyám.

Kisújszálláson van egy hatalmas nagy, híres, gyönyörű építésű városháza, és ennek volt egy föld alatti börtöne. Az egyik alkalommal ebbe csukták őt be. A gyülekezetből bement háromszáz asszony a városházára, és elkezdtek énekelni: „Tebenned bízunk eleitől fogva” és így tovább, más zsoltárokat. Két óra hossza múlva a rendőrkapitány aztán kijött, és el akarta az asszonyokat zavarni. A vége az volt, hogy az asszonyok azt mondták: – Ha nem adja a lelkészünket, erőszakkal fogjuk kihozni! – Az lett a vége, hogy a rendőrkapitány azt mondta: – Na jól van, vigyék! – És az asszonyok lementek a cellába, és a vállukon hozták ki édesapámat. Nekem mint gyermeknek, akkor lehettem olyan tizenegy éves, még most is előttem van, ahogy szegény édesapám tiltakozott, mert hogy néz az ki, hogy az asszonyok vállukra vesznek egy férfit. Szegény ott egyensúlyozott, az asszonyok pedig óriási nagy ovációval, énekelve hozták ki a föld alatti börtönből.

A korábbi börtönbüntetése idején őt fizikailag soha nem bántalmazták. Azonban 1957 márciusában végigmentek a pufajkások Magyarországon, Kisújszállásra is érkezett egy különítmény, és az egyik öcsémet, aki gimnazista volt akkor, és az utcán ment mint diák, elkapták és összeverték. Engem is behívtak akkor, de engem csak megfenyegettek.

Kisújszálláson 1956-ban tulajdonképpen semmi sem történt. A gimnazisták kivonultak a szovjet hősi emlékműhöz a tanáraikkal együtt, Kossuth-nótákat énekelve. A szovjet emlékműhöz érve valaki beszédet mondott, és akkor jöttek emberek a helyi korábbi kommunista rendőrkapitány vezetésével, és ledöntötték a szovjet emlékművet. A diákok nem mozdultak, semmit sem csináltak. Utána pedig mentek a Tanácsházához az emberek, akkor már a diákok visszamentek az iskolába, de közben egy csomó ember összegyűlt a Tanácsháza előtt.

Mikor a diákok vonultak a szovjet emlékműhöz, édesanyám az ablakból meglátta ezt. Édesanyám nagyon aggályoskodó természetű volt, és mondja édesapámnak: – Menjél ki azonnal, és

hozd haza Töhít, nehogy valami bolondságot csináljanak, nehogy belekeveredjen valamibe. – Töhötömnek hívják ezt az öcsémet, ő most gyomai lelkipásztor. Erre édesapám kiment az utcára, hogy hazahozza az öcsémet. Ment a gyerekek után, és nézte, hogy mi történik. A diákok megfordultak, erre édesapám is jött hazafelé, látta, hogy Töhi is haza tart a parókiára. Igen ám, de akkorra a tömeg a Tanácsháza előtt már összegyűlt, és beszorították a sarokba a tanácselnököt meg a párttitkár, hogy leszámoljanak velük. Most is a szemem előtt van a jelenet, azok reszkettek, mint a nyárfalevél. A rendőrkapitány pedig, aki leverte a vörös csillagot meg a címet, azokat taposta. És ekkor édesapámat valaki meglátta a tömegből, ahogy megy hazafelé. Ő akkor az eseménytől olyan százötven méterre lehetett. Én ott álltam az emberek között a tömegben, és vártam, hogy mit fognak ezek itt csinálni. Hát, láttam, hogy ennek nem lesz jó vége, és ekkor az egyik ember elkiáltotta magát: – Halljuk Sipos papot! – Mire az emberek megfordultak, meglátták édesapámat, és azok is elkezdtek kórusban kiabálni. És addig kiabáltak, amíg édesapám oda nem ment. Édesapám felmérte a helyzetet, és tartott egy beszédet. A beszédnek az volt a lényege, hogy menjen mindenki haza. Lecsitította a népet, ma is el tudnám majdnem szóról szóra mondani. – A magyar embernek az volt az átka, hogy ide jöttek mindig idegenek, és egymásnak ugrasztották a magyart. – Kérte, ne csináljuk ugyanezt, hogy most itt az egyik ember legyilkolja a másikat. Majd eljön a rendcsinálás ideje, lesznek bíróságok, ahol majd igazságosan intézkednek, most mindenki menjen haza.

Az emberek hazamentek, a tanácselnök és a párttitkár sírva szorongatta édesapám kezét, és köszönték, hogy az életüket megmentette. Kisújszálláson ennyi volt, ami történt. Semmi más.

Jött azután '57 márciusa, jöttek a pufajkások, és hallottuk, hogy gyűjtik az embereket a Tanácsházára, és összeviszsa verik őket. Édesapám nyugodt volt, ő itt rendet csinált. Hanem egyszer nekünk, már teológusoknak, nekem meg egy-két öcsémnek mondta édesanyám: – Menjetez innen, édes fiaim, mert itt vernek össze mindenkit, és ennek nem lesz jó vége. – Édesapámnak is ezt mondta, aki szegény azt felelte naivan, hogy ő nem csinált semmit, meg hogy mennyit köszönhetnek őneki. Mi eljöttünk, ő meg otthon maradt. Hát bevitték. Bevitték és letették egy egyszemélyes cellába. Ez márciusban volt, jó hidegek voltak, vízen kívül semmit nem adtak neki, csak üzentek édesanyámnak, hogy juttasson be valamilyen ennivalót. Azt bevették, aztán később édesapám elmondta, hogy három éjszakán át hallgatta a jajgatást, mert minden este tíz órakor kezdték verni az embereket gumibottal. Valami háromszáz embert vertek végig, mindez a feje fölött történt, azt mondta, borzalmas volt hallgatni ezt az örült dübögést, a torkuk szakadtából való ordítást. És miután ezt végighallgatta, egy éjszaka lementek hozzá. Ezek aztán nem kérdeztek tőle semmit az égvilágon, addig verték gumibottal, hozzáteszem, hogy ő nagyon erős fizikumú ember, amíg úgy le nem vágta, hogy meg sem tudott mozdulni. Kora hajnalban felvitték onnan, és bevitték abba a terembe, ahol ezek aludtak. Ágyak voltak ott, meg asztalok, és azt mondta, be volt mind rúgva. És elkezdtek, hogy mondja el káromkodva a *Miatyánkot*. Erre persze nem volt hajlandó, de elmondta a *Miatyánkot*, és amikor eljutott oda: „Tiéd az ország, a hatalom és a dicsőség...”, akkor azt mondták neki: – Majd most megmutatjuk neked, hogy kié a hatalom! – Felhúzták egy ilyen asztalra, és elkezdtek megint verni, ami belefért. Valamelyikük aztán valahogy észhez tért, elkezdte a többit félrelökösni, és édesapámat a lábánál fogva húzta, aki lezuhant az asztalról, és ilyen állapotban vonszolták ki abból a helyiségből. Azután három- vagy négynapos nagy szakállal, lekoszosodva, fényes nappal kezébe nyomtak egy kosarat azzal, hogy: eredj haza. És így kellett neki végigmenni a főutcán. Még azt is megtiltották, hogy orvost hívjanak hozzá, és figyelmeztették, hogy el ne merje hagyni Kisújszállást. Nagyon nehezen tudtuk azután elhozni őt Kisújszállásról. Az egyházi hatóságoknak eszük ágában sem volt, hogy segítsenek, mindenki elzárkózott, pedig csak egy hivatalos papír kellett volna, hogy Pestre felrendelik. A végén aztán mégis eljött, egy év múlva jött annyira rendbe, hogy vissza tudott menni, és akkor Bartha püspök úr nagy kegyesen elvitette őt onnan lelkipásztornak Biharkeresztesre. Majd elkerült Gyomaendrődre, ott töltött még vagy tizenhét-húsz évet, és onnan ment nyugdíjba. Még most is él édesapám, kilencvenéves. Később sajnos kijöttek a börtönévek és a verések következményei. Vagy tizenöt-húsz éve nem lát, megvakult, szellemileg azonban teljesen friss és ép.

Amikor édesapám még Kisújszálláson volt, és internálták, akkor született egy ikerpár nálunk. Hét fiú volt, aztán nyolcadiknak született egy lány. Az ikerpár születésekor egy vagy két napra hazaengedték, mondván, hogy gyermekei születtek. De olyan feszült idők voltak, hogy édesanyám majdnem meghalt a gyermekágyban, valami betegség is elővette, és a két ikergyermek öt hónapos korában meghalt. Így öt fiú maradt és egy leány. Mind az öten lelkészek vagyunk. Édesapám pedig visz-

szatért szülővárosába, Szentesre, mert ott lelkipásztor lett Árpád öcsém, és náluk lakik, a szentesi parókián.

El kell mondanom őszintén, hogy én a teológiára nem hitből mentem. Orvos szerettem volna lenni, de mivel apám börtönt járt lelkész volt, megmondták Kisújszálláson a tanárok: – Álmos, akármilyen a bizonyítványod, te nem tudsz továbbtanulni, valamin gondolkozzál, mert az egyetemre nem mehetsz! – Így maradt az, hogy édesapám azt mondta: – Fiam, menjél teológiára, mégis legyen egy diploma a kezeden. – Nem nagy kedvem volt hozzá, de mivel más lehetőségem nem volt, hát elmentem. Persze, később látom, hogy Isten nem mindig úgy vezet bennünket, ahogyan azt mi képzeljük vagy szeretnénk, Isten bezárt minden utat, ez az egy út maradt.

A teológiát is úgy végeztem én el, hogy az élő hithez nem túlságosan sok közöm volt. Végigcsináltam, végigtanultam, a végső vizsgám jeles lett. Amikor befejeztem a teológiát, engem kihelyeztek Bátaszékre. Bátaszék nagyon érdekes volt politikailag. Mindig beleütköztem ebbe a nyomorult politikába. Engem különben azért helyeztek oda, mert tudták, hogy édesapámnak voltak politikai ügyei, és gondolták, hogy ezekben a dolgokban én kicsit járatosabb vagyok, és tudom, hogy kell viselkedni. Ez 1961-ben volt. Bátaszék egy ősi sváb katolikus nagyközség, de volt ott egy kis református gyülekezet, amelyik szintiszta Felvidékről áttelepített magyarokból állt, ez úgynevezett telepes gyülekezet volt. A felvidékiek hozták a papjaikat is, és egy Székely Dezső nevű lelkipásztor volt a lelkészük. Ő egy Svájcban tanult diák volt. Akkor volt Tolna megyében egy nagy politikai botrány. Nevezetesen arra jött rá a magyar kommunista elhárítás, hogy Tolna megyéről a különböző politikai híreket pár óra hosszán belül bemondja a Szabad Európa Rádió, és keresték ennek a forrását. Kiderült, hogy a Tolna megyei párttitkár autójára volt szerelve az adó.

Akkor kitalálták, hogy az egész megyében olyan példát kell statuálni, hogy az emberek megijedjenek, és mindenkinek elmenjen ettől a kedve. Csináltak egy akciót: mivel a Tolna megyei párttitkár bátaszéki származású volt, Bátaszékről elvittek két plébánost, a református lelkészt, a decsi lelkipásztort, egy öreg, ártalmatlan, volt gróf bácsit, két tanítót, és bíróság elé állították őket. Az érdekessége az volt, hogy Székely Dezső református lelkész akkor már egy fél éve börtönben volt, de még a felesége és a püspök sem tudta, hogy hol van, mivel vádolják, mi van vele. Amikor én már egy fél éve ott voltam ebben a gyülekezetben mint helyettes lelkész, akkor tudtuk meg, hogy Székely Dezső felett katonai bíróság ítélezik, hogy hazaárulás vádjával állították bíróság elé, és körülbelül egy év múlva tudtuk meg, hogy megvolt a bírósági tárgyalás, amelyik első fokon, most már nem emlékszem pontosan, hogy halálbüntetést kért az ügyész, vagy húsz évet. A kegyelmi kérvény nyomán ezt változtatták azután tizenöt évre. Ebben a gyülekezetben voltam én helyettes lelkész. Ez egy nagyon nehéz szolgálat volt, mert az emberek nagy része – érthető módon – nem mert többet bejönni a parókiára. Nem tudta senki, mi ez itt. Gondolom, én is megfigyelés alatt voltam. Egy lelkipásztornak nem könnyű dolog, ha megfigyelés alatt van, mert jönni-menni kell, beszélgetni az emberekkel. És kezdő lelkipásztorként itt és így töltöttem én másfél évet.

Bátaszék után Monorra helyeztek segédlelkésznek. Monor több szempontból is jelentős fordulatot hozott az életembe, részben lelkileg. Az egyik legkiválóbb magyar református lelkipásztor mellé kerültem, úgy hívták, hogy dr. Fónyad Dezső. Ő valamikor a Soli Deo Gloria – Egyedül Istené a Dicsőség – mozgalom egyik legfőbb motorja volt Magyarországon, rendkívül tehetséges és kiváló tollú ember, aki az igényét teológiailag nagyon magasra helyezte, és ez engem nagyon inspirált. Ott töltöttem több mint három évet mellette, azt szoktam mondani, hogy többet ért ez az idő, mint a teológián öt év, rengeteget tanultam tőle. Sajnos, én nem juthattam ki külföldre, ez volt az én princetoni egyetemem. Továbbá nemcsak a feje volt tartalmas, hanem lelkileg nagyon hívó ember volt. Amikor én Monorra kerültem, ott egy olyan hívó gyülekezeti közösség volt, ott találkoztam olyan egyszerű hívó parasztasszonyokkal, akiknek a bibliamagyarázatát magam is csodáltam, azt, ahogy értették Isten igéjét. Itt töltöttem három évet.

Amikor Fónyad Dezső meghalt, a gyülekezet presbitériuma teljes egyhangúsággal, egyetlen el-lenzavazat nélkül meghívott lelkipásztorának, azonban ehhez nem járult hozzá az akkori püspök. Nekem az Állami Egyházügyi Hivatalnál az édesapám dolgai miatt nem volt jó a minősítesem. Sajnos, mivel a püspöknek akkoriban olyan hatalma volt, hogy ha ő azt mondta, hogy nem mehet egy ember valahova lelkipásztornak, akkor ezt az Állami Egyházügyi Hivatal is végrehajtotta. A vége az lett, hogy a halálos ítéletemet saját magammal írták alá. Azt mondták, hogy a templomban kell kihirdetnem – nekem! –, hogy nem vállalom el a lelkészséget. Ez egy évig ment, nem adtam be egy-

könnyen a derekamat, de egy év múlva rám telefonáltak Budapestről, és közölték: – Vegyem tudomásul, hogy nekik egy szavukba kerül, és az ország legeldugottabb parókiáján fogok kikötni, és onnan soha többé nem fogom kitenni a lábamat. – Kérdeztem, hogy miért, hát a vádjukat bizonyítani kellene. Ekkor elkezdett üvöltöni az illető a telefonba, mondván: – Vegye tudomásul, hogy minekünk semmit sem kell bizonyítani, ezt jó, ha megjegyzi egy életre, mert itt az van, amit mi mondunk!

De Isten ebből is jót hozott ki. Lekerültem Tápiószelére. Az a döntés született, hogy a tápiószelai lelkipásztor kerüljön Monorra lelkésznek, én pedig mint monori segédlelkész önálló lelkipásztor leszek Tápiószelén. Ebben én belementem, akkor már két gyermekünk volt, ők Monoron születtek. Őt községből álló egyházközség volt ez: Tápiószele, Tápiószőlős, Újszilvás, Farnos és Tápiógyörgye. Több évig nagyon nehéz helyzetünk volt anyagilag. Lelkileg is olyan rossz állapotban voltam és voltunk, hogy a gyülekezetünk létszáma is állandóan csökkent. Ott álltam harmincévesen, hogy fölmértem: ez borzalom, ez totális csőd. Ha harmincéves koromban így elkopik a gyülekezet, mi lesz később? És ekkor Isten az életünkbe egy nagyon döntő fordulatot hozott. Azt kellett meglássam, hogy ha én nem vagyok egészen rendben Jézus Krisztussal az én személyes életemben, és ha nincsenek rendben az én dolgaim Ővele, akkor hogy kívánjam, hogy az általam pásztorolt gyülekezet életében rendben legyenek a dolgok?

Isten rám nehezítette minden bűnömet, amik nem voltak elrendezve az életemben. Olyan komoly megtérésen mentem keresztül, és a feleségem is, hogy ez döntő fordulatot hozott az életünkben. De nem csupán a mi életünkben. Az egész gyülekezet életében lett egy nagy lelki ébredés. Mi huszonnyolc év után jöttünk el Tápiószeléről úgy, hogy a három templomban minden vasárnap rendszeres istentiszteletek mentek, amellet hétköznap bibliaórák, imaórák. Nagy létszámú imádkozó, hívő közösséget hagytunk magunk után, amikor eljöttünk, évente legalább százötven gyermek részesült hitoktatásban. A huszonnyolc év alatt nagyon sok fizikai munkát is végeztünk, templomokat tataroztunk kívül-belül, és úgy jöttem el, hogy Újszilvásra egy templomot terveztünk építeni, aminek a megindulását hagytam ott.

Gyermekekáldásban is volt részünk. A feleségem életében a megtérés azt is jelentette, hogy ő akkor kimondta: – Istenem, én a gyermekeim számát sem szeretném megszabni, vállalni fogunk annyi gyermeket, amennyit Te adsz nekünk. – Ez nem volt könnyű döntés az ő részéről, az én részemről sem. Bár a feleségem viselte ennek nagyobb terhét, de az én részemről sem volt, mert én nagyon szerettem a feleségemet, meg szeretem a mai napig, és mindig félttem, hogy nem bírja ki, vagy összeroppan ez alatt a nehéz teher alatt. De Isten valami csodálatos módon megtartotta őt. Így születtek a gyermekeink egymás után.

Amíg négy-öt-hat gyermekünk volt, a gyülekezetnek meg általában az embereknek is tetszett, de hát bizony, már mikor a nyolcadikat, a kilencediket vártuk, akkor egyre többen ráncolták a homlokukat, hogy mi ez.

Végül is tizenegy gyermekünk született, és ez az egész dolog úgy ért véget, hogy a tizenegyedik gyermekünknek, Sárának a születése alkalmából a feleségem a szülés után egy nagyon súlyos atoniás vérzést kapott, és ezt az orvos nem vette észre. Amikor megszületett a kisbaba, beengedtek, együtt imádkoztunk, hálát adtunk az Úrnak, és én hazamentem Tápiószelére, nyugodtan lefeküdtem, hogy megvan a tizenegyedik babánk is. Reggel csörög a telefon, hogy menjek azonnal be az intenzív osztályra. El nem tudtam képzelni, hogy miért hívtak engem az intenzív osztályra. Nekünk a szüléseknél voltak elveink. Elvünk volt az például, hogy nem választunk orvost, Istentől várjuk a megoldást. Elvünk volt az, hogy előre nem adunk senkinek egy fillért sem, nem a pénzünktől várjuk a gyógyulást. Utána, ha valaki rendesen viselkedett, azt honoráltuk. Így fordult elő, hogy a feleségem bekerült, és szülte a babát, és egy szál orvos nem volt mellette, a takarítónő vette észre, hogy megszületett a baba. De ezek minket nem borítottak ki, sőt erősítettek bennünket a hitben. Itt, a tizenegyedik babánál az történt, hogy az orvos csak akkor tért már észre, miután a feleségem két óra hosszáig kínlódott az éjszakában. Ekkor mozgósították a városban kint lévő orvosokat. Sárka időnként magához tért, hallotta, amit beszélnek. Összevesztek az orvosok, az altatóorvos nem volt hajlandó vállalni az altatást, mondván, hogy ilyen állapotban ő nem altat el senkit, mert az asszony ki van vérezve, nem fog felébredni, nem mérhető a vérnyomása, különben sincs a vér azonosítva, amit adni akarnak neki. Úgyhogy ő ezt nem vállalja. A szülészornak, aki közben előkerült, volt aneszteziológiai vizsgálata, és ő azt mondta: – Akkor, légy szíves, menj el, én vállalom az altatást is, mert itt fog meghalni ez az asszony. – A feleségem pár napig élet-halál között volt, amikor én másnap bementem hozzá, el is búcsúztunk egymástól.

Ez nehéz próbatétel volt. Isten megkönyörült rajta, megerősödött, meggyógyult, és hazahozta. A gyermekáldás kérdése így záródott le az életünkben.

A gyermekeinket csodák között neveltük, hiszen ehhez nem kell senkinek nagy matematikai képesség, hogy kiszámítsa, mennyi egy falusi lelkipásztor fizetése. A feleségem az egyháznál volt bejelentve mint adminisztrátor. Ez azt jelentette, hogy mivel én állandóan úton voltam körbe-körbe a falvakban, őneki kellett fölvennie az adatokat temetés, házasság, keresztlő esetén. A fizetési csúcsa négyezer forint volt, de Isten csodák között hordozott bennünket, számunkra elképzelhetetlen helyekről kaptunk segítséget, olyan emberektől, akiktől mi soha nem kértünk. Ez egyébként elvünk volt, hogy mi az Úrtól kérünk csak, az emberektől sohasem kértünk semmit. Úgy jöttünk el Tápiószeléről, hogy ott jelenleg van egy házunk. Egy nagy családi házunk. Ezt úgy tudtuk megvenni, hogy volt az a bizonyos szociálpolitikai támogatás, amit az állam adott, és ehhez le kellett tenni egy másik összeget. Egyszer beállít hozzánk egy ember, akit soha életünkben nem láttunk, megkérte, hogy a nevét ne mondjuk el soha senkinek, el is tűnt ez az ember az életünkből utána. Ő azt mondta, hogy ő nagyon vallásos, hívő ember, akit Isten nagyon megáldott az anyagiakban, ő maga nagyon egyszerű, puritán életmódot él, és azt a küldetést vette Istentől, hogy a nagycsaládos református lelkészeket anyagilag támogassa. Megkérdezte, hogy mire van szükségünk. Itt következett egy udvariassági beszélgetés, hát most mit mondjunk, hogy mire van szükségünk? Azt mondta, ez komoly dolog, mondjuk el, hogy milyen problémáink vannak. Elkezdtünk beszélgetni, valahogy szóba jött ez a ház-ügy, azt kérte, mondjuk meg, mennyibe kerül ez a ház, mennyi szociálpolitikai támogatást kapunk ehhez, és ő, ami hiányzik, hozzáteszi. Úgyhogy felültünk a vonatra, feljöttünk Pestre, bementünk a bankba, kivette a pénzt, betette az aktatáskámba, és azt mondta, hogy szervusz.

Mindenki úgy magyarázza, ahogy akarja. Engem nem lehet eltántorítani attól a meggyőződéstől, hogy Istennek megvannak az útjai. Illés prófétának Isten a hollók által küldött ennalót, és így táplálta őt, bennünket pedig Isten másfajta hollókkal tápláltatott. Így neveltük fel a mi gyermekeinket, ilyen csodák sokaságán mentünk és megyünk mind a mai napig keresztül.

Mivel a tápiószelói és a környező településeken végzett szolgálataim ennyire megterhelőek voltak, ezért fölmerült az a gondolat, hogy jó lenne Tápiószeléről eljőnnöm. Egy idő után úgy láttam, hogy Isten egy másik utat készít nekem, ide Budapestre, már 1990 után. Így került sor a meghívásomra, és így kerültem ide, a Nagyváradi térre lelkipásztornak. Erről a gyülekezetéről csak annyit hadd mondjak, hogy olyan állapotban lévő gyülekezet volt, hogy a lelkészválasztó közgyűlés alkalmából a templomban hetven ember volt. Ennyien voltak kíváncsiak arra, hogy ki lesz itt a lelkipásztor, és a hetven emberből harmincvalahány választott meg engem, mert volt, aki másra szavazott, tehát így kerültem ide. Most már vasárnaponként jó pár százan vagyunk, hála Istennek, úgyhogy megsokszorozódott a létszám. Csütörtökönként, a bibliaórán négy-öt öreg néni volt, most meg már alig férünk be. Úgy érzem, ezek után pláne, hogy Isten itt akar engem látni, jóllehet nem könnyű szolgálati terület ez.

Utóhang

Egyik nap telefonüzenet érkezett lakásomra Sipos Ete Álmos lelkipásztortól. Néhány nap múlva autójával Szentesre utazik. Szeretné, ha vele tartanék, hogy személyesen is megismerjem a kilencvenéves édesapját.

A magnetofont is magammal vittem.

Nem hiába reménykedtem, az idős, még mindig szertartásosan méltóságteljes férfiú szívesen nyílt meg. Kis pihenőkkel órákig derűsen, szinte kedélyesen emlékezett. Felidézte a régmúlt időket, egy 19. századvégi kubikoscsalád küzdelmes hétköznapjait. Majd lelkipásztorára kerített sort, aki felfedezte benne a tanulni vágyó fiatal. Így került azután ösztöndíjasként a világhírű princetoni egyetem teológiai fakultására.

Kora délután érkeztünk, s már esteledett, amikor Sipos István tiszteletes úr pontot tett közönlivalóinak végére.

Csodálatos élményben volt részem: egy bölcs, mindennel megbékélt öregember szentenciáit rögzíthettem a magnetofonszalagra.

Búcsúzól megkérdeztem tőle:

– Mi az, ami erőt adott egy ilyen hosszú életre?

Kicsit magába mélyedt, majd arcának ráncai mögött szinte megcsillanni láttam a megvakított ember üres szemgolyóit.

– Mi az, ami erőt adott?... Talán furcsán hangzik, de még Princetonban történt, amikor felerősíthettem magam a teológián egy istenes életre. Kollégiumi ablakomból kinézve minden reggel Albert Einstein professzor urat láttam a tanszékére menet, amint a sarki templom előtt megemelte a kalapját. A világhírű tudós így fejezte ki tiszteletét az én Mindenhatóm előtt.

(1995)

KÉT HALÁLRAÍTÉLT: MÉCS IMRE ÉS OBERSOVSZKY GYULA

Riporter, Tóbiás Áron: Jó estét kívánok!, Mint az est házigazdájáé az a feladatom, hogy bemutassam díszvendégeinket, akik élőszóban beszélnek a történelemről: Obersovszky Gyulát és Mécs Imrét. A *Guinness Rekordok Könyvének* egyik fejezete lehetne az, hogy ma este két halálraítélttel ülünk itt együtt, családiában, meghittén, és hogy a kontraszt még élesebb legyen: alig tudtam őket megtalálni, annyira elfoglaltak mostanában.

Mécs Imre: Igen, hála Istennek, helyzet van. Erre vártunk harmincnégy éve. Mozog a társadalom, mozognak önök mindnyájan, rendszerváltás van, ott a helyünk, el kell menni mindenhova. Alig alszunk valamit, de láthatják azért, hogy nem vagyok annyira tönkremenne. Boldog vagyok, és még boldogabb leszek, ha győzni fogunk. A családom alig lát, úgyhogy ők is reklamálnak, nemcsak te.

Riporter: És te, Gyula?

Obersovszky Gyula: Imre olyan szépen fogalmazott, én is átveszem a fogalmazását. Én is azt mondom, hogy helyzet van. Hogyne lenne. Ő úgy akar benn maradni, hogy bent van, én úgy akarok bent maradni, hogy kint vagyok. Én három halálos ítéletet éltem túl. Elsőként a forradalom leverését, majd a bírói döntést, és végül, hogy mint költő huszonöt évig nem publikálhattam. A halálos ítéletemet a nemzetközi tiltakozás hatására életfogytiglani börtönre enyhítették, és csak 1963-ban szabadultam, de a konszolidáció történetéhez tartozik, hogy ismét főszerkesztő lehettem, noha nem tagadtam meg az elveimet, sem az '56-os magatartásomat. Kérdezhetik, ez hogyan lehetséges. Úgy, hogy az én irányítással készül a Sportfogadás című szaklap.

Riporter: Mondd el részletesebben, hogyan is maradtál te életben.

Obersovszky Gyula: Engem többen szoktak kegyelmes úrnak nevezni. Merthogy végül is kegyelmet kaptam. Nem kívánom senkinek, hogy kimondják a fejére a halálos ítéletet. Nem kértem kegyelmet. Betyár voltam, csak azért, hogy betyár legyek, és hogy hegyezzem a tisztességet. Nekünk a kegyelmi kérvényünket, azt, amit az ügyvéd hivatalból benyújtott, elutasították. A hóhér nagyon kedélyesen meglátogatott – Imrének nem kell bemutatnom a Karácsony nevű irgalmatlan embert. Kíváncsi lennék, hogy érzik magukat ezek az emberek most. Hogy?! Van ezeknek valamilyen emocionális viadalom a lelkükben?! Nem tudom...

Szóval, meglátogatott, kedélyesen megpaskolta a nyakszirtemet, méretet vett, és megkérdezte, hogy vagyok. Mondtam, nagyon jól, akkor már azért is. Ott szültem meg, ösztönösen, anélkül, hogy kerestem volna ezt az abszolút blódlit, ezt az abszolút abszurditást, hogy: „Túléljük, ha beledöglünk is.” Borzalmasan örültem később, hogy ilyet az a megszorult természet, tudod, a maga viadalmaiban kirángatott belőlem, mert ahogy megtudtam később, ez nagyon sok rabtársamnak adott aztán erőt. Mert azt mondták ilyen tíz-tizenöt éves ítéletesek, tudod: „Az anyja köcsögít, ha ez ott a hóhérnak a szemébe azt mondja, hogy túléljük, ha beledöglünk is, hát akkor mi mit panaszkodunk itt?” Aztán jött a nagy nemzetközi tiltakozás, az ügyvéd súlyra mondta mindig: most két mázsa tiltakozó távirat, most öt mázsa tiltakozó távirat...

Riporter: Mondd csak el a neveket!

Obersovszky Gyula: Joliot-Curie, Picasso, Aragon, Sartre, Hemingway, Dreiser, sorolhatnám vég nélkül, Camus külön, mert ő a gyermekeimnek csomagot is küldött.

Riporter: Albert Camus, aki a Nobel-díját a magyar írók megsegélyezésére ajánlotta fel, és aki megírta a *Magyarok vére* című röpiratát...

Obersovszky Gyula: Azt a gyönyörű szöveget! Camus így érezte! Tudod, szégyellem magam olykor, ennyire érezte, ennyire tudta, hogy mi volt az a magyar forradalom! Valami olyan csodája, olyan gerinc-egyenesítése ennek a szegény, agyontaposott, jobb sorsra érdemes népnek! És ő ezt ilyen gyönyörűen

meg tudta fogalmazni, itt meg szégyennel hajtották le a fejüket az emberek, mászkáltak, csúsztak laposan lapos alá. Borzalmas! Borzalmas! Az ember csodálkozik olykor, hogy tovább dobog a szíve.

Riporter: Azért mertem megkérdezni, hogy hogyan maradtál életben, mert tegnap, amikor beszélgettünk, azt is megkérdeztem tőled, hogy érzelmileg hogy hat rád mindez ennyi év után. És azt felelted: „Á, kemény legény vagyok én!”

Obersovszky Gyula: A gyönyörűség erejével hat rám. Megteremttem ezt a műsót, hogy „nosztralgiam” van, mert a börtönveim nagy részét, több mint négy évet ott húztam le, Márianosztrán. Mások azt mondják, hogy ez volt a zöld pokol. Nem tudom. Szerintem gyönyörűség. A börtön különben is egy gyönyörű hely, tudod. Minden valamirevaló embernek börtönbe kell menni, mikor nincs más választása! Mikor csak csibész lehetsz vagy szolga, akkor fogod magad, és bemész a börtönbe. Azt nem mondom, hogy akasztófa alá, de arra is biztathatok nyugodtan. Valószínű, odaátról is azt mondanám, hogy jobban megérte, mint itt ellapulni.

Riporter: A másik jelen lévő halálraítélttel kapcsolatban megkérdezem: Miféle jogi képtelenség feljelentési kötelezettség elmulasztásával vádolni Mécs Imre egyetemi hallgatót, akinek saját magát kellett volna feljelentenie? Miféle jog alapján ítélték halálra, amikor az ítéletében tizenhét nyilvánvaló törvénysértés volt? Vajon te, a fiatal, huszonhárom éves egyetemista éreztél-e valamit abból 1956-ban, amit Németh László úgy fogalmazott meg, hogy „emelkedő nemzet”?

Mécs Imre: Igen, emelkedtünk mindnyájan. Amikor megindult a lengyelek melletti szolidaritási felvonulás, október 23-án, akkor eufória lett úrrá rajtunk. Mire odaértünk a Bem térre, nem is kellett beszélünk, egyszerűen éreztük, hogy a másik ugyanazt gondolja, amit én, amit mindnyájan. Amikor pedig odaértünk a Parlament elé, a Kossuth térre, ahol háromszázezren lehettünk, akkor éreztem, hogy megszületett a nemzet. Benda Kálmán történész mondta, hogy a történészek már-már leírták ezt a fogalmat, hogy nemzet. Van nép, van populáció, de nemzet már nincs. De '56-ban feltámadt a magyar nemzet, azt éreztem, hogy egy hatalmas folyó vízcseppje vagyok, amelyik együtt sodródik, együtt halad a többi vízcseppel, és együtt adjuk az erőt. Tehát külön-külön gyengék vagyunk, de együtt hatalmas erőt képviselünk. És azt a gyönyörű népmozgalmat, amit '56-nak nevezünk, ami reformnak indult, majd felkeléssé vált, aztán amikor a világ egyik legnagyobb hatalmának tankjai megjelentek, akkor átcsapott forradalommá, majd szabadságharccá, ezt a gyönyörűséget a nép adta. A nép maga. Különböző szinteken mentek a dolgok, a reformokat a kommunista ellenzék készítette elő, egész egyszerűen azért, mert csak nekik volt lehetőségük politizálni, olyan nagy volt a terror. Nagy Imre 23-án magányos volt, és magányos, elszigetelt volt még napokon keresztül, egyrészt a sztálinista vezetésnek a fogságában, másrészt a saját múltjának fogságában.

Riporter: Te akkor műszaki egyetemista voltál, és fegyverhez jutottatok.

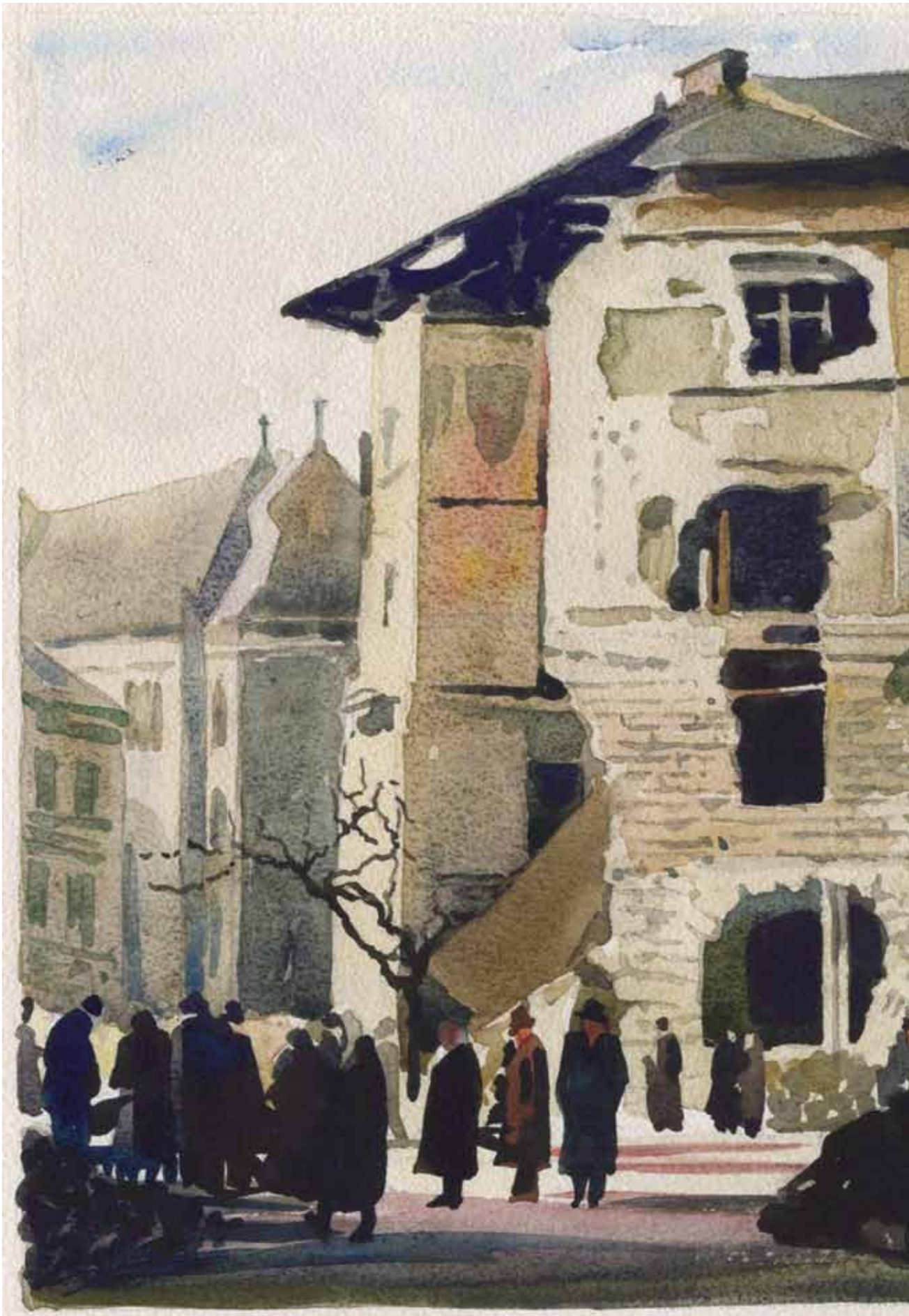
Mécs Imre: Igen. Utolsó éves hallgató voltam. A forradalmak rituáléja szerint a Kossuth térről háromfelé ágazott az emberek útja: volt, aki velem együtt a Rádióhoz ment, hogy beolvastassuk a követeléseinket, ismét mások elmentek a Sztálin-szoborhoz, hogy ledöntsék, mert az volt az abszolút zsarnokság hatalmas szimbóluma, a harmadik rész pedig elment a Szabad Nép székházához, hogy a sajtóra rátegye a kezét, mint ahogy annak idején a Pilvax-beli ifjak is csinálták.

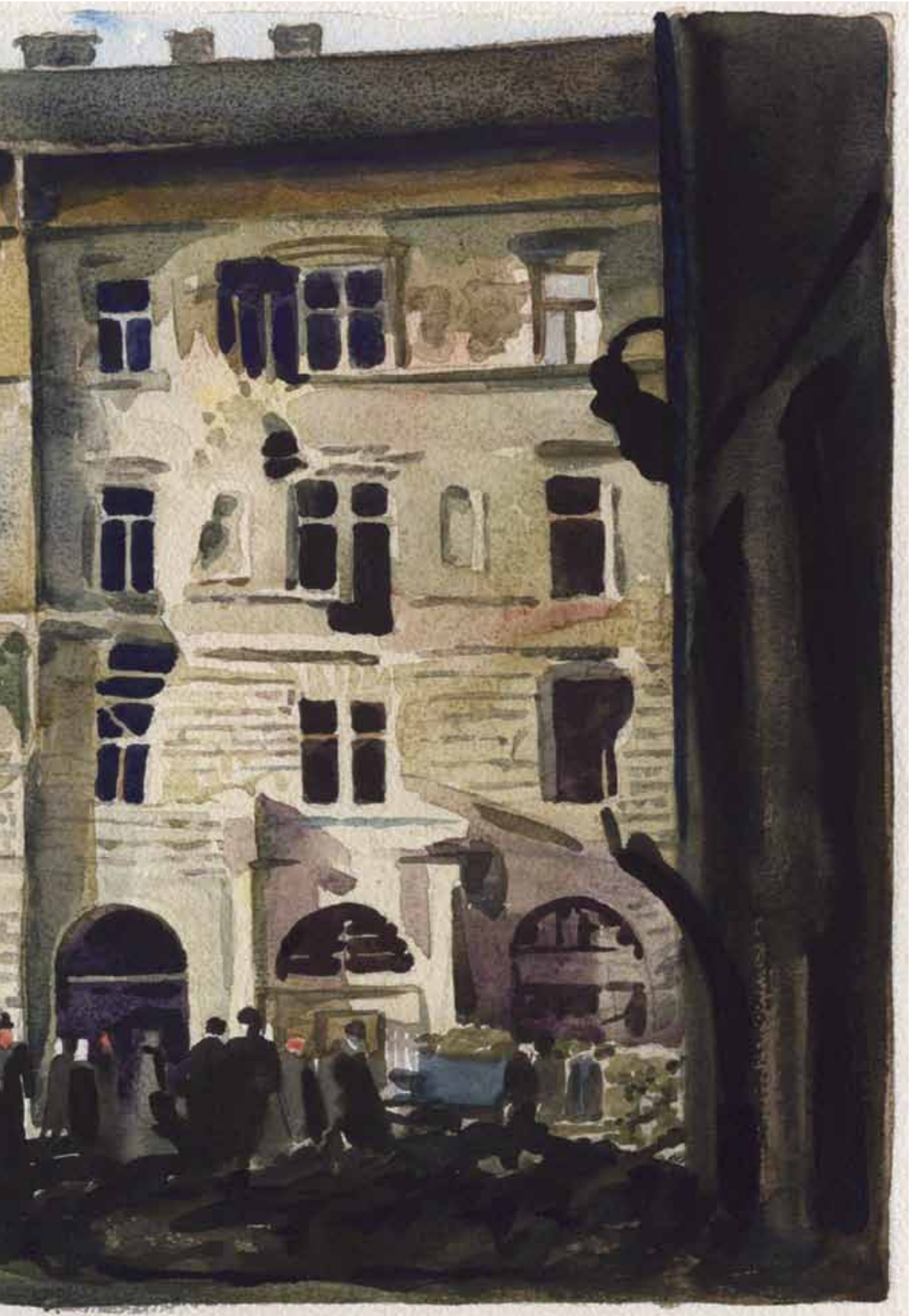
Riporter: Ahogy tudom, te azután a szervezőképességeddel tűntél ki.

Mécs Imre: Igen, a Műegyetemen a Nemzetőrség szervezésében vettem részt, majd a november 4-i, második szovjet beavatkozás után bennem is rettenetes düh és gyűlölet alakult ki az idegen betolakodókkal szemben. És mivel brutálisan leverték a mi fegyveres ellenállásunkat, sok ezren elhatároztuk, hogy nem adjuk fel. A forradalomnak akkorra már megalakultak a legális szervei, a forradalmi tanácsok, munkástanácsok, nemzeti bizottságok, ezek még tovább éltek, mi pedig, a felkelő egységek maradványai, elkezdtünk szervezkedni, és egy nagy ellenállási mozgalmat kezdtünk összehozni.

Mert hadd tegyük hozzá, hogy a forradalmat valójában a nép, a felkelők vívták meg, a politika, a kormány csak követték az eseményeket. A nép volt az élen, mert a forradalom zuhataga átzúdult a reformkommunistákon, Nagy Imrééken, az értelmiségen, a legforradalmibb egyetemistákon is, de a szent suhancok, ahogyan Déry Tibor nevezte őket, vették kezükbe a fegyvert, ők jelentettek ellennyomást, ők billentették át a mérleget.

Ezeknek a szent suhancoknak jó párjával kerültünk mi kapcsolatba, és megpróbáltuk a különböző egyetemeken különböző munkásosztagokkal összehozni őket. A kórházak, ahol a sebesülteket ápolták, mind-mind az ellenállás gócaivá váltak, egy ilyen gócban voltatok ti is, Gyulám, a Péterfy

A Valéria kávéház épülete a József krt. oldalán, 1956, akvarell

Sándor utcai kórházban, ahol az orvosok együtt lélegeztek a felkelőkkel. A felgyógyult sebesültekre is számíthattunk, rölapokat sokszorosítottunk, Gyuláék kiadták Élünk címmel az akkori folyóiratukat. Nem akartunk még egyszer visszatérni a járomba, és ugyanakkor bíztunk a Nyugatban is, bíztunk abban, hogy az ENSZ közbe fog lépni, és erre nagyon sok biztatást is kaptunk a nyugati rádióktól. Sajnos kiderült utólag, hogy semmiféle támogatásra nem számíthattunk, Jaltában a sorsunk megpecsételődött. Eisenhower elnök már október 28–30. körül biztosította Hruscsovékát, hogy ők nem fognak beavatkozni, hogy nekik itt nincs semmiféle érdekük. Ezzel tulajdonképpen szabad kezet adtak Hruscsovéknak, de mi ezt nem tudtuk. Mi hittünk a különböző szólamoknak, és tovább folytattuk, egészen december végéig. Amikor már láttuk azt, hogy minden ellenállás felesleges, embereket küldtünk ki Bécsbe, hogy tájékozódjanak. Azok visszajöttek Király Béla, illetve Kéthly Anna üzenetével, hogy semmit sem szabad csinálni, a Nyugat egy lépést sem tesz az érdeünkben, nem szabad több vérnek folynia, és mentsük az emberek életét. Utána januárban és februárban feloszlattuk ezt a nagy szervezetet, megpróbáltuk az embereket külföldre juttatni. Akkor a rendőrség már figyelt és követett minket, közben az erőszakszervezetek kezdtek szovjet segítséggel helyreállni, a pufajkások húszas-harmincas csoportokban mertek szovjet tankok felügyelete mellett járőrözni. Minket kerestek, én illegalitásba mentem, onnan tértem haza júniusban, és akkor rögtön letartóztattak.

Riporter: A perben hányan szerepeltetek?

Mécs Imre: A perben tizenhárman szerepeltünk, de több ilyen per volt, amelyik a hozzánk lazán csatlakozó góccok tagságából állt. Összesen tizenkét-tizenhárom ilyen per volt, amelyik ezekkel az ellenállási szervezetekkel foglalkozott. A miénkben tehát tizenhárman voltunk, én voltam a kilencdedrendű vádlott. Hatunkat ítélték halálra első fokon, ketten kaptak életfogytiglani börtönt, és a többiek tíz év körüli börtönt kaptak. '58 májusától '59 februárjáig kilenc hónapig voltunk a halálos ítélet árnyékában. Ezalatt körülbelül nyolcvankét társamat végezték ki, és ebben az időben már a világ közvéleménye és az ország lakossága is úgy tudta, hogy nincsenek kivégzések, hogy már megszűnt a megtorlás. Valójában pedig ekkor kapcsoltak igazán rá. Február 13-án volt a másodfokú tárgyalásunk a Legfelsőbb Bíróság Népbírói Tanácsán, és ott a hat halálos ítéletből kettőnkét életfogytiglani börtönre változtatták, négy társamat, négy fiatal kitűnő munkásfiút pedig kivégeztek...

Riporter: A mi párbeszédünk itt be kell, hogy fejeződjék, mert bár hajnalig folytathatnánk, szeretném, ha a közönség módot kapna arra, hogy kérdezhesse két jelen lévő vendégünket.

Obersovszky Gyula: Vallassanak csak, úgyis hozzá vagyunk szokva.

1. kérdező néző: Obersovszky úr, megkapta már az útlevelét?

Obersovszky Gyula: Nem. Kérem szépen, én nagyon büszke ember vagyok, megüzentem a belügyminiszternek...

Riporter: Le is mondott!

Obersovszky Gyula: Na, szóval, bent volt egy embere nálam, képet kért az útlevelémhez, nincs képem, mondom, egy héten belül kész lesz, mondja, nem kell, mondom, azt mondja, három napon belül, mondom, nem kell, azonnal hozom fordulatból, mondja, nem kell, mondom. Tessék megérteni, nekem nem kell az útlevelém! Megtehetette volna a belügyminiszter, hogy fogja magát, odajön hozzám, és azt mondja: „Ne csinálja ezt a balhét, tudja, itt annyi balhé van”, erre azt mondtam volna: „Na jól van, miniszter úr, akkor nem csinálom.”

Riporter: Adhattál volna neki valami jó totó-tippet is.

Obersovszky Gyula: Aadtam volna. Én ugyan nem értek hozzá, de kértem volna neki valami jó embe-remtől. De nem jött oda. Nem tette meg.

2. kérdező néző: Mi indokolhatta azt, hogy még olyan későn, a hatvanas évek elején is születtek halálos ítéletek?

Mécs Imre: Különböző pótnyomozásokat folytattak. Volt, aki jogerősen el volt már ítélve, például Nickelsburg László életfogytiglani börtönbüntetését töltötte, s utána törvényességi óvást emeltek, és egy új eljárásban ítélték végül halálra. Nem lehet racionális magyarázatát adni ennek a hatalmas megtorlásnak.

Hogy számadatokat is lássunk: több mint négyszáz embert végeztek ki, és ez nagyobb szám, mint az 1848/49 utáni, az 1919 utáni, az úgynevezett fehérterror kereteiben, és az 1945 utáni, az úgynevezett népellenes bűnökért kivégzettek összesen. Tehát ez egy hatalmas kivégzéssorozat volt, és ennek a nagy részét titokban csinálták. Ez az, amit nem lehet racionálisan megmagyarázni,

mert ha meg akarták volna félemlíteni a népet, akkor az egy elfogadhatatlan, de racionális magyarázat lenne. De hogy szigorúan titokban végeztek ki hatosával, nyolcasával zömmel fiatal munkás- és parasztyerekeket, kiskatonákat, akik lőttek a szovjet tankokra, erre nincs más magyarázat, csak a bosszú. A bosszú azért, hogy ők gyengék voltak. Az, hogy ez a hatalmas pártállam, amelyik a magyar történelem egyik legerősebb állama volt, soha ennyi katona nem volt, kétszázézer volt a katonaság létszáma, a kommunista pártnak egymillió-kétszázézer tagja volt fénykorában, hatvanezer ávós volt, és mindez egyetlen éjszaka alatt összeomlott. Ezt kellett megbosszulni, az ő hallatlan gyengeségüket, az ő gyávaságukat, és ezzel valahogy önmagukat próbálták erősíteni. Nem tudok más magyarázatot adni.

És itt eltűnnek a kádári kedélyességre, a kádári jószívúségre, a jó atyaságra vonatkozó szövegek, hiszen ő példátlan méretű megtorlást vezényelt. Igaz, hogy Ormos Mária szerint előkerültek olyan politikai bizottsági jegyzőkönyvek, hogy ő kérte ezeknek a mérséklését, de valójában nem tett érte. Tehát, ha egyszer is a lemondásával fenyegetőzik, megállíthatta volna ezeket. De erről szó sem volt. Tehát egy kétszínű, ravasz, sunyi, gonosz politikáról volt szó.

3. kérdező néző: Mikor szűnt meg ez a kivégzéssorozat?

Mécs Imre: 1962-ben. Ekkor volt Marosán kipasszírozása, azonkívül a kubai válság is, tehát ezek a dolgok, azt hiszem, arra szorították a kormányzatot, meg a Szovjetuniót is, hogy valahogy zárják le 1956-ot...

Obersovszky Gyula: És főként mert szerették volna, ha lekerül az ENSZ napirendjéről, ugyanis tartósan ott volt. Ez tulajdonképpen egy kompromisszum volt, a '63-as amnesztiát mi magunk, de külső körök is szokták úgy nevezni, hogy az ENSZ-amnesztia.

Riporter: Volt egy titkos megállapodás, amit még a mai napig sem hoztak nyilvánosságra. Eszerint az ENSZ leveszi napirendjéről a minden évben újra és újra napirendre tűzött magyar kérdést, ennek ára viszont egy általános amnesztia.

Obersovszky Gyula: Én például annak köszönhetem, hogy mégis a szakmában maradhattam, mert az ENSZ főtitkára maga személyesen járt el, mint azt megtudtam, és ezért előbb divatlapszerkesztőként dolgoztam, azután kitalálták ezt a Sportfogadás című megoldást.

Riporter: Obersovszky Gyula egyik volt fogolytársa, Eörsi István a következőképpen aposztrofálta ezt a kitüntető főszerkesztői címet: Képzeljük el, hogy 1849 után Kossuth Lajos itthon marad, nem megy örökös száműzetésbe Turinba, és megkapja a korabeli lóverseny-lap főszerkesztését...

Mécs Imre: És jártál Aczél György főszerkesztői értekezleteire?

Obersovszky Gyula: Nem. Tudod, Imrém, én mindenből kimaradtam...

Riporter: De a totónyereségből, gondolom, bőven kaptatok.

Obersovszky Gyula: Körülbelül annyit, amennyit te. Most már az utóbbi időben a nevem a lapon volt, de évtizedekig nem volt ott, hanem fizettem egy embert azért, hogy adja a nevét. Borzalmasan vissza kell tartanom magam, hogy ne hörögjek! Nem volt jó a nevem a sportfogadási lapra! És vannak, akik nem értik, mit őrzöng ez. Néznek a hatnapos kutyakölyökszemükkel, de hiába, mert nem látnak, és azt mondják, hogy azért, mert ez a pokolból, az akasztófa alól jött vissza, attól még moderálhatná magát!

Riporter: Először nem jelentkezhettél versekkel, aztán pedig hosszúnak találták a neved, és ezért Oby Gyula néven lettél újra költő.

Obersovszky Gyula: Ez Mezei Andris érdeme, mert ő adta az écát. Elhoztam a verset az ÉS-től, aztán visszavittem ugyanazt Oby Gyula néven, és a következő számban már meg is jelent. Persze, szolid vers volt. Állandóan szerelmesnek kellett lennem akkoriban, ha akartam, ha nem, hogy tudjak olyat produkálni, amit közölnek.

Befejezésül elmondok egy gyönyörű történetet. A Pepita Oroszlánban elkap egy testes, középkorú dalia, és csapkodja a hátamat, édes Gyulám, mondja, nekem meg járt az agyam, mint a motolla, hogy honnan ismerem én ezt az embert. Végül bemutatott a Pepita Oroszlán valami vezető személyiségének, és elmondta neki, hogy jól nézd meg, ez az ember az, akit hiába csaptunk-vágtunk odabent, ez mégis tartotta magát, erre még mi is felnéztünk! És nagy közvetlenül az egészségem felől érdeklődött, én meg azt mondtam neki, hogy jól vagyok, hát ha téged megúsztalak, miért ne lennék jól?

(A Rádiószínház dokumentumműhelyének műsora, 1990)

VIII. kerület, Futó utca, 1956. december 8., akvarell

József körút, Ferencz körút és Üllői út sarok, 1956, akvarell

Rákóczi út és Akácfa utca sarok, 1956, akvarell

I. sz. Nőgyógyászati klinika Baross utcai frontja, 1956. november, akvarell

Utószó

Kodály Zoltán levele Mécs Imre ügyében a Legfőbb Ügyészhez

Bpest, 1958. dec. 6.

Igen tisztelt Legfőbb ügyész elvtárs!

Most értesülök, hogy a bp.-i Főv. Bíróság népbíróági tanácsa súlyos törvénysértéssel halálos ítéletet hozott Mécs Imre 9-ed rendű vádlott ügyében.

Nagyon kérem, (1958 Bfl. 28826) szíveskedjék a védő fellebbezését figyelembe venni.

Azt hiszem, kormányzati érdek, hogy az elhamarkodott halálbüntetéseknek gátat vessünk. Mennél több embert érintenek, annál nagyobb gyűlölethullám keletkezik az országban, amivel végtére semmiféle kormányzat nem tud tartósan megbirkózni.

Kiváló tisztelettel:

Kodály Zoltán

(SIMONCSICS Zsuzsa, *Töredékek a történelemből. Beszélgetések 1956-ról*, Proventus, 1996, 60.)

AZ AKASZTOTTAK BALLADÁJA

Ez az írás búcsúztatónak készült, a Kerepesi temetőbe, Szlama Árpád özvegyének felkérésére. Ám a Honvédelmi Minisztérium katonai dísztemetést rendelt el.

Meghalt Szlama Árpád, az 1956-os forradalom eltiprása után tizenöt évre elítélt „pokoljáró”, a kádári diktatúra végezetéig szigorú rendőri felügyelet és a hálózat által mindvégig megfigyelés alatt álló „megbízhatatlan egyén”.

Esztergyalyosként dolgozott Csepelen, majd a Néphadsereg tisztje lett.

Mindössze huszonkét évesen az 1956-os forradalom egyik leglelkesebb hívévé, a Corvin köz körüli csaták hősharcosává vált, aki csapattestének orosházi állomáshelyéről katonáival és két löveggel érkezett Budapestre a Corvin közbe, hogy ott védje a hazát.

Kádárék a Néphadsereg tisztjeivel szemben gyakorolták a legkíméletlenebb megtorlást. Szlama Árpádot tizenöt évre ítélték, s egyetlenegy napot sem engedtek el büntetéséből. Hiszen még a véreskezű Péter Gábor, az Államvédelmi Hatóság vezetője és a saját tábornoki karát megtizedelő Farkas Mihály honvédelmi miniszter is csupán éveket töltött rácsok mögött, a fegyház számukra külön kényelmekkel járó részlegében – ám a szívük szavára hallgató munkás- és parasztszármazású tisztekkel szemben nem volt kegyelem, sem irgalom.

Szlama Árpádot kiszabadulva messianisztikus célkitűzés éltette: a világ tudomására akarta hozni az elítéltek mérhetetlen szenvedéseit, a parancsnokaik által feltűzelt örök mindennapos bosszúságait: ne csak őrizd, gyűlöld is őket!

Szlama Árpád feljegyzéseiben, emlékező könyvében (*Tizenöt év a pokolban*) hihetetlen széles-ségű klaviatúrán játszik: az egyik percben szó szerinti akasztófahumor szövi át a börtön általa látott rejtelmeit, ám történeteit továbbgördítve félelmesen sejlenek fel a háttérben a valóságos akasztófák.

Higgadt és éles szemű megfigyelő, akinek sikerült hosszú, másfél évtizedes büntetése alatt az oly siralmasan egyhangúnak tűnő rabság óráit, napjait, hónapjait és éveit előbb emlékezetében, memoriter rögzíteni – hiszen egyéb dolga amúgy sincsen... –, majd később a kiutalt végpapírra jegyezheti, még később a kegyesen engedélyezett német–magyar szótár lapjain örökítheti meg börtön-Magyarország hiteles történelmi rajzolatát.

Így vált emlékirata a magyar irodalom legnagyobbjainak, Kazinczy Ferenc emlékezéseinek vagy Táncsics Mihály naplójának társává.

Hogy éppen a legdrámaibb részletét említsük: a hosszú évek alatt a megriadt börtönőrök, fő-törzsőrmesterek sem tudták feledni az „akasztottak balladáit”, s lélekben még ők is megrendülve osztották meg rettegésüket és rettenetüket a rácsok mögött oly hosszú ideig szenvedő rabokkal.

Így Szlama Árpád egyedül őrizhette meg feljegyzéseiben az „Utolsó szavak misztériumának” nyilvánosságra kerüléstől féltve őrzött titkait.

Hámori elítélt Erdei és Karácsonyi főtörzs szavai szerint:

– Gyerekeim! Bosszuljátok meg, értetek is harcoltam!

S a *Himnusz*t éneklük mindhárman, Hámori, Kovács és Nickelsburg elítéltek.

Iván Kovács László, a Corvin köz első parancsnoka, Erdei főtörzs emlékezete szerint:

– Egy független, szabad Magyarországért harcoltam, és nem bántam meg. Éljen Magyarország! Anyám! Köszönöm, hogy a hazámnak szültél!

Brusznyay Árpád elítélt, tanár, a veszprémi forradalmi bizottság elnöke, akit Pap János megyei párttitkár külön kérésére ítélték halálra:

– Mindig hazaszeretetre tanítottam az ifjúságot, magukat is magyarnak nevelték. Hogyan tudják kiszolgálni ezt az áruló Kádárt és a hasonszőrű kommunistákat? Isten óvja hazánkat!

Szlama Árpádnak mindezeket elmondta Sisa főtörzs.

Dr. Rajki Márton elítélt utolsó üzenete Túri főtörzs tolmácsolásában:

– Nem volt elég a zsidóüldözésből? Akkor kiirtották a családomat, most maguk, kommunisták pusztítanak el? Milyen igazságban élünk? Búcsúzom tőletek, bajtársaim!

Aznap délután öt embert végeztek ki – tette hozzá Túri főtörzs –, sok felügyelőtársam végignézte a kivégzéseket. Sajnos, én is ott voltam mint felkísérő őr.

Tóth Ilona elítélt szavait Túri, Erdei és Sisa hitelesítették:

– Bíró úr! – fordult a fiatal orvostanhallgató a kivégzéséknél hivatalból jelen lévő személyhez.

– Ha már megvan a halálos ítéletem, mindegy, hogy kivégeznek, de higgye el, nekem semmi közöm ahhoz, amit rám fogtak. Azt mondta a nyomozóm, hogy írjam alá azt a jegyzőkönyvet, amit sohasem láttam. Aláírtam, és ez lett a vége. Ártatlan vagyok. Tessék elhinni. Nem félek a haláltól, mert emberi dolog. De félek a büntől, amit rám kentek. Isten áldja meg minden sorstársamat.

Tóth Tibor elítélt:

– A forradalomban lelőtték a lábamat. A nyomorékok kivégzését minden nemzetközi jog tiltja. Maguknál, mocskos gyilkosok, ez nem érvényes. Pusztuljanak a kommunisták, éljen a haza!

Elmondta: Erdei és Túri főtörzs.

Az életben maradt Kálmán Béla volt halálraítélt („kegyelmes úr”) hozzátette: ha valaha rátalálnak Tóth Tibor sírjára, csak egy piros-fehér-zöld zászlót tegyenek rá, mert ezért a zászlóért ezrek vesztették el az életüket. Ezt Tóth Tibi kérte...

Angyal István, a legendás Tompa utcai parancsnok, aki Kádár Jánosnál járt a forradalom alatt a Parlamentben, s az utolsó percig kommunistának vallotta magát:

– A rabság kegyetlenebb, mint a halál. A hazáért halok.

Elmondta Ladányi őrmester.

Végül Havriláné Sticker Kati halált megvető, büszke szavai Erdei főtörzs emlékezete szerint:

– Vigyázz a hajamra, hóhér, most fésülködtem!

Szlama Árpád, akit nem törtek meg az évek a pokolban, csak 1990, a rendszerváltozás utáni években merte és tudta végleges formába önteni börtönélményeit.

Megpróbáltatásainak Dosztojevszkij tollára méltó fordulata, amikor fogadott – most már édes – lányát, Ildikót átölelve, csak ekkor, kínzó évtizedek után múltak el egyetlen csapásra azok a rémálmok, amelyek addig éjszakáról éjszakára végigkísérték, az a pillanat, amikor viszik akasztani... Amit hétszer élt át a siralomházban, mielőtt „csak” tizenöt évre ítélték volna.

Szlama Árpád könyvének előszavát a börtöntárs Tímár György, a „szegények ügyvédje” írta:

„Szlama Árpád katonatisztként öntudattal vállalta a veszélyt a forradalomban, nemzete érdekében... Számtalan megtörési, megtorlási, bemocskolási, rágalmozási kísérlet tisztítóüzét megsemmisítve, Szlama Árpád morálisan a magyar nemzet tábornokaként viselkedett.”

A „pokoljáró” Szlama Árpád kiszabadulva nem tudott és nem is akart belenyugodni a Kádár-Magyarország hétköznapijainak számára kirótt szürkéségébe, az állandó ellenőrzésekbe, a rendőrségen történő rendszeres jelentkezésekbe. Miközben eléje tárult nap mint nap a „kegyetlenül megdolgoztatott” ország munkásainak siralmas élete.

Mai „betyárként”, Rózsa Sándorként megpróbálja kijátszani önkéntes és hivatalos figyelőit. Ő volt az „ismeretlen”, aki Csepelen a gyár főkapuja előtt árválkodó Lenin-szobor kezébe újság-

papírba csomagolt zsíroskenyeret nyomott. Hóna alá pedig üres, tegnap még olcsó lőrével telített borosüveget csúsztatott.

Előtte gondoskodott alibiről: rendőri pecsét igazolta, hogy aznap vidéki kiküldetése utolsó napját töltötte. Csakhogy ő előbb végzett a munkájával, hazatért, s az éj leple alatt a gyárhoz sietett keserű tréfája elvégzésére.

Ez az esemény kora reggel nagy vihart kavart Csepelen, négy- vagy ötezer munkás volt tanúja az eseménynek. A rendőrök és a titkosügynökök hiába nyomoztak, sohasem lett meg a tettes.

Szlama Árpád számára, kiszabadulva és megérve a rendszerváltozást, elégtételül szolgálhatott az a fordulat is, hogy amikor az osztrákok a Paris Match francia hetilap megbízásából dokumentumfilmet forgattak a Gyűjtőfogházban, annak egyik főszereplője lett.

– A legrettenetesebb helyen, a siralomzárkában is vállaltam a részvételt – emlékezik. – Arra gondoltam, hogy a mindennapos rémálmaim egy újbóli megrázkódtatás hatására megszűnnek. De a borzalmak ismét ellepték a szívemet, az agyamat, de a harminc év óta tartó rémálmaim nem múltak el. Az álmok iszonyatosak voltak. Éjszakáról éjszakára mindig ugyanaz, változatlanul... Vergődtem, és csuromvizesre izzadtam magam. Rettegtem aznap este is lefeküdni.

1993-ban az Ausztráliában élő '56-os egykori börtöntársak meghívták Melbourne-be az ottani forradalmi megemlékezésekre. Csodálatos élményekben volt része.

1997-ben Moszkvába hívták meg, egy televíziós műsorba. Ott Fomin ezredessel – aki 1956-ban jelen volt Tökölön Maléter Pálék letartóztatásán – kellett a forradalom eseményeit elemeznie:

– Először és egyetlenként beszélhettem azokról a borzalmakról, amit a kommunizmus hazánk ellen elkövetett. A félretájékoztatott orosz nép csak akkor győződhetett meg arról, hogy 1956-ban nem fasiszta restauráció történt, hanem hazaszeretetből táplált szabadságharc az elnyomás ellen, amit végül a szovjet hadsereg vérbe fojtott.

1998-ban Ildikó férjhez ment egy Amerikában élő magyar fiúhoz. Nagyon nagy a távolság, 2001-ben megszületett Adrienne, Valentin-napkor. Az év tavaszán kiutazott hozzájuk Amerikába. Akkor volt három hónapos a pici baba, amikor először vehette karjaiba. Hosszan gyönyörködött benne. S az a kicsiny gyermek csodát tett vele, egyszerre megszűntek mindennapos rémálmai.

– Mi, '56-osok egyre fogyunk... Jobban meg kellene becsülnünk egymást. Ha elfogyunk, ki védi meg igazunkat a történészek elől? Akik hajlamosak „sokfelől” nézni a forradalom eseményeit.

Vajon a Kádár János alatti évek „napsugaras Magyarországának” tegnapi kivételezettjei, egykori párt- és állami vezetők, a hatalom haszonélvezői mikor vállalkoznak a Szlama Árpádokkal történő szembenézésre? Mikor vallanak ők is őszintén az életükről – annál inkább, mivel ők nem a poklok poklát éltek meg 1956 megtorlásai után, hanem a jólét gondtalan évtizedeit élvezték, az elnyomott milliók kárára.

Feltámad-e a lelkiismeretük valaha, és kényszeríti-e őket a börtön-Magyarországgal szembeni számadásra? A még élő Szlama Árpádok, a pokoljárók üzenete, Ady szavaival: „Mert a világ siet s most kerül dűlőre: / Erdemesek vagyunk életre s jövőre?”

(2007)

Utóirat

Most, hogy újra átolvastam a forradalom kivégzettjeiről (is) szóló írást (vajon hiába áldozták fel annyian az életüket?...), eszembe jutott, a forradalmi időket emlegetve, 1956 kapcsán, hogy szinte mindenkor felmerül az a kérdés is, vajon miért nem segített a november 4-i gyászos nap után, ám még előtte is, közvetlenül október 23. után a Nyugat, elsősorban a világhatalom Amerika. S ilyenkor illik a történeti tény, még a második világháború legvégén megkötött jaltai szerződést emlegetni, amelyben a háborút a hitleri birodalom ellen mind sikeresebben folytató nyugati hatalmak Európa keleti felét „odaajándékozták” Sztálinnak.

Most ne merüljünk bele a részletekbe a jaltai szerződés tekintetében, próbáljuk inkább az 1956-os politikai és történeti valóságot visszaidézni. Ehhez kiváló kalauzunk lehet a magyar születésű amerikai történészprofesszor, Charles Gati 2006-ban magyarul is megjelent könyve: *Vesztett illúziók. Moszkva, Washington, Budapest és az 1956-os forradalom*. Ebben a könyvben megdöbbenő dokumentumokra találhatunk éppen az 1956 előtti közvetlen időkből a kötet 73. oldalán. Íme, egy szigorúan titkos dokumentum 1956 nyaráról (július 12.), amelyben Richard Nixon, az Egyesült Álla-

mok alelnöke egy nemzetbiztonsági megbeszélésen a következőket fejté ki: „...az Egyesült Államok érdekeinek szempontjából nem volna maga a megtestesült rossz, ha a szovjet vasököl ismét lesújtana a szovjet valamelyik országában, noha mindent összevéve kívánatosabb lenne, ha a Szovjetunióval és csatlós államaival való kapcsolatainkban folytatódna a jelenlegi enyhülési folyamat.” Tegyük hozzá, hogy ez idő előtt, 1953-ban már zavargások törtek ki Kelet-Németországban és Csehszlovákiában.

A másik, e témában szinte állandóan visszatérő kérdésünk: vajon a Szabad Európa Rádió miért „folytatta” – mert még talán az 1956-ban élő nemzedékek is ezt várták tőle – azt a forradalom idején megszokott „lelesztő hangot”, amikor hadtörténészek számítása szerint 1956. november 4. után olyan hatalmas szovjet hadigépezet zúdult Magyarországra (például kétezer harckocsi), amelyik 1940 tavaszán Hitler parancsára összeroppantotta Hollandiát, Belgiumot és Franciaországot, tehát a nyugati szövetségesek katonai erejét?

Charles Gati könyve idézi a Szabad Európa Rádiótól már a kezdetektől, az 1950-es évek elejétől ott dolgozó Borbándi Gyulát, aki egy amerikai történésznek a következő nyilatkozatot adta (lásd a kötet 205. oldalán): „Ugyan mit mondhattunk volna a magyaroknak? Legyetek józanok, térjete haza otthonaitokba, fékezzétek meg indulataitokat? A Szabad Európa Rádió megszületésétől kezdve arra buzdította őket, hogy szálljanak szembe a kommunizmussal. Most mondtuk volna a munkásoknak, hogy térjenek vissza az üzemekbe? Vagy a katonáknak, hogy menjenek szépen vissza a laktanyákba? Egyszerűen nem mondhattuk a magyaroknak: Legyetek szívesek, viselkedjete higadtan... A szovjet hadsereg ott volt Budapesten... A felkelés kommunistaellenes volt. Nagy Imre kommunista volt. Sokan nem is értették, hogyan vezethet kommunistaellenes forradalmat egy kommunista.”

A magyar szabadságharcosok vállalták a mártírsorsot is. 1956-ban egy maroknyi ország népe Dávidként ütötte az első be nem gyógyuló sebet egy Góliát módjára terjeszkedő, legyőzhetetlennek hitt gógös világbirodalom testébe.

S ez a hősi tett világtörténelmi értékű, a század legelképezetűbb csodája.

